

Doğukan Bozkurt

*Bahçeşehir Üniversitesi / Tarih Bölümü (Yüksek Lisans)

Giriş

Kahve günümüzde sosyal hayatın vazgeçilmez unsurlarından birisi. Fakat tüm dünyayı kasıp kavuran kahve çılgınlığı bugünün meselesi değil. Afrika'dan çıkan bir bitki, bir içecek olarak tanınmasını sağlayan Arap Yarımadası'na oradan da kısa sürede İstanbul'a ulaştı. Osmanlı toplumunun ise sosyo-kültürel hayatına olan etkilerini kısa zamanda gösterdi. Çeşitli seyyah ve elçiler vasıtasıyla tüccarlar, kahveyi Avrupa'ya taşıdı ve kahve kısa zamanda orada da gündelik hayatın vazgeçilmezlerinden birisi haline geldi. Lakin kahvenin hayatımıza kattıkları, basit bir içecek olmasından çok daha fazlasıyla açıklanabilir. Yazımızda kahvenin Osmanlı'ya gelişiyle birlikte sosyo-kültürel hayata olan etkileri ve siyasal erkin buna karşı yaklaşımını inceleyeceğiz.

Kahvenin Kökeni

Kahve, “*tanelerin çekirdek kısmı kavrulup toz haline getirilerek ve sıcak su ile karıştırılarak elde edilen içecek*” olarak tanımlanıyor.(1) İlk ortaya çıktığı yer, Habeşistan olmasına rağmen bir içecek olarak tanınması Arap Yarımadası'nda gerçekleşmiştir. Kahvenin keşfine dair ise çeşitli rivayetler mevcuttur. Bu rivayetler birbirinden farklı olsa da keşfedenlerin sufi oluşu ve bölgenin Yemen ya da Habeşistan oluşu ortak nokta olarak görülüyor. Peki insanların kaderini değiştiren bu içecek nasıl ortaya çıktı ve yayıldı?

Kahve Nasıl Ortaya Çıktı?

Kahvenin “sindirimi kolaylaştıran” ve “uyku açıcı” etkisi onu keşfedenler için vazgeçilmez bir içecek haline getirdi. Sözüünü ettiğimiz rivayetlere göre kahve ilk olarak sufilerin gece “zikir” ayinleri sırasında dinç kalmasını sağlamak amacıyla kullanıldı. Ardından yine sufiler aracılığıyla gündelik hayata girmekte zorlanmadı. Bunun sebebini ise sufilerin İslam itikadında sosyal yönü daha kuvvetli ve dünyevi hayatla daha iç içe bir yaklaşıma sahip olmalarında arayabiliriz. Arap Yarımadası'ndan yolculuğuna başlayan kahvenin İstanbul'dan önceki kayda değer ilk durağı Mısır'ın Kahire şehridir. İslam dünyasının önemli eğitim kurumlarından El-Ezher medresesinin bahçesinde Yemenli öğrencilerin içmeye başladığı kahve, buradan da Kahire'nin sosyal ve kültürel hayatına dahil oldu.

Kahvenin Osmanlı Topraklarına Gelişi

Kahvenin Osmanlı topraklarına gelişine dair çeşitli tarihler verilse de araştırmacılar genelde 1554 tarihinde birleşirler. Peçevi'ye göre: “*1554 yılına gelinceye kadar başkent İstanbul'da ve kesinlikle bütün Rum-ili'nde(Anadolu)kahve ve kahvehane yok idi. 1554 yılının başlarında Halep'ten Hakem adlı bir esnaf ile Şam'dan Şems adlı kibar bir kişi gelip Tahtakale'de açtıkları birer büyük dükkanda kahve satmaya başladılar.*”(2) Bu yaygın olarak kabul edilse de Osmanlı Devleti'nin 1517 gibi erken bir tarihte Mısır'ı ve Arap ülkelerini ele geçirdiğini düşünürsek, buralarda sosyal, kültürel ve ekonomik hayatın bir unsuru olan kahveyi 1554'e kadar tanımadığı şeklindeki yaklaşım pek gerçekçi değildir.

16. Yüzyılda Osmanlı Kahve Meclisini Anlatan Bir Minyatür

Osmanlı Sosyal Hayatı ve Kahvehaneler

Osmanlı toplumu sosyal açıdan kapalı bir toplum fakat bu İslami bir taassubun etkisiyle gerçekleşen bir kapalılık anlamında düşünülmemelidir. Daha çok bizlerin söz konusu toplum hakkında fikir edineceğimiz kaynakların azlığı neticesinde ortaya çıkan “pür-i pak” Osmanlı halkı imajının etkisiyle açıklanabilir. İşin aslının tam olarak öyle olmadığı bir gerçek. Bu dönemde Osmanlı toplumunda şarap içerek yarenlik meclislerinde eğlenen insanların varlığını bilmekteyiz. Yine aynı toplumda meyhaneler ve bozahaneler daha kahvehanelerden önce varlığını gizli de olsa sürdürüyorlardı. Fakat Müslümanlar için meyhaneye ya da “acı boza” satan bozahanelere gitmek içinde yaşadıkları toplumdan dışlanmak anlamına da geleceğinden tercih edilmesi zordu. O nedenle Osmanlı halkının sosyalleşme araçlarının oldukça kısıtlı ve tekdüze olduğunu söyleyebiliriz. Bu tekdüzelik içinde; camiler, dergahlar, pazarlar ve hamamlar hatta evler vardı. Mesela cami için bir araya gelen topluluğun sosyalleşmesi ise doğal olarak sınırlıydı. Kahvehane insanlara bu kısıtlamalardan bağımsız yeni bir kamusal alan açtı. İnsanlar artık evlerinden çıkmak, hem de bunu geceleri yapmak için, camiden daha özgür bir seçeneğe sahip oldular.

Kahve ve Kahvehanelerin İlgi Görme Sebebi

Kahvehaneler, kahve aracılığıyla kamusal alanla kurulan ilişkinin adıdır. İnsanlar kahve bahanesiyle kahvehaneleri doldurdular. Peki kahve ve kahvehaneler neden bu kadar ilgi gördü? İnsanlar var oluşundan itibaren sosyal bir varlık olarak sosyalleşebileceği araçlara ve mekanlara ihtiyaç duydular. Kahve Osmanlı toplumunda bu arzuyu gerçek kılan en uygun araç, kahvehane de en uygun mekandı. Ortaya çıktığı dönemde Osmanlı Devleti ve toplumu zaten ekonomik sıkıntılar, ciddi bir nüfus artışı ve buna bağlı göç hareketliliği sonucunda her alanda ciddi bir dönüşümün içindeydi. Anadolu’da ekonomik sorunlar sonucu çiftini bozup İstanbul’a göç eden köylü gençler payitahtta önemli bir sosyo-ekonomik dengesizliğe neden olmuşlardı. Bu insanlar genellikle toplu şekilde, kiraladıkları bekar odalarında kalıyorlardı ve sosyalleşmek için kahvehane onlar adına bir fırsat yarattı.

19. Yüzyılda Bir Osmanlı Kahvehanesi

Öte yandan yüksek gelir grubuna sahip kimseler o zamana dek evlerinde yer alan “selamlık” bölümünde konuklarını ağırlayabiliyorlardı. Fakat selamlık ayrı bir bölüm olsa da evin fiziki yapısına dahil olduğundan dolayı, ev sahibi mahremini riske atmak yerine kahvehaneyi tercih etmeye başlamıştır. Zaten kahve ve kahvehane Osmanlı toplumunun gelir durumuna göre lüks bir aktivite değildi. Peçevi’ye göre: “*Ahbab toplantıları yapmak için büyük paralar harçayarak ziyafetler çeken kimseler, artık bu masraftan kurtulup bir iki akçe kahve parası vermekle toplantı safasını sürmeye başladılar.*” Görüldüğü gibi kahvehane ekonomik olarak uygun bir fiyata sosyalleşme imkanı sunuyordu. Bu yönüyle de toplumun tüm sosyo-ekonomik kesimlerinden insanların kolaylıkla ulaşabildikleri bir aktiviteydi. Sonuç olarak kahvehane ucuz, pratik ve yeni bir mekandı.

Öte yandan kahvehane tamamen erkek egemen bir kamusal alandır. Zaten Osmanlı toplumu dediğimizde bunu kadınların ne oranda içerdiği her zaman ciddi bir problematik olmuştur. Kadınlar kahvehaneden daha çok hamamlarda sosyalleşme ihtiyacını karşılamışlardır. Buralarda kadınlar için kahve ocakları kurulduğu ve kadınların da kahveyle evlerinden önce buralarda tanıştıkları anlaşılıyor.

Kahvehane: Çok Fonksiyonlu Bir Mekan

Kahvehane ile birlikte Osmanlı toplumunun sosyal hayatı ciddi bir devrim yaşadı. Farklı statülerden gelseler de toplumun birçok kesimi kahvehanelerde kolayca buluşarak sosyalleşme imkanına sahip oldular. Peki kahvehane o zamana kadar olmayan ne gibi bir yeniliği bu insanlara sunuyordu? İnsanlar ilk defa toplu olarak gidebildikleri, kamuya açık ve “örgütlü eğlencenin” satın alındığı bir mekan olarak kahvehane ile karşılaştılar. Bu mekanlar Emeksiz’in aktardığı gibi hiçbir zaman “sadece kahve içilen” yerler olarak kalmadılar ve çeşitli aktiviteleri müşterilerine sundular. Peki neydi bu aktiviteler ?

Kahvehaneler Osmanlı topraklarına geldikleri ilk andan itibaren müşterilerine göre kendiliğinden çeşitli fonksiyonlar kazandı. Peçevi’ye göre: “*Keyiflerine düşkün bazı kişiler*

özellikle okur yazar takımından bir çok kimse bir araya gelmeye ve yirmişer otuzar kişilik toplantılar düzenlemeye başladılar. Kimisi kitap ve güzel yazılar okur, kimisi tavla ya da satranç oynardı. Bazen yeni yazılmış gazeller getirip, şiir ve edebiyattan söz edilirdi.”

Gerçekten de kahvehane her zaman kahveden daha fazlasını sağlayabilen mekanlardı. Karagöz-Hacivat, meddah gösterileri, orta oyunu, çeşitli müzikli eğlenceler ve satranç, tavla gibi oyunlar kahvehane müdavimleri için bekliyorlardı. Aynı zamanda kahvehanelerin Türk halk kültürünün önemli bir parçası olan aşık geleneğinin gelişimine de derin tesirleri oldu. Aşıklar saz eşliğinde şiir okuyan Türk halk kültürünün en önemli unsurları olarak günümüzde de varlıklarını sürdürmektedir. Bunlar kahvehaneler vasıtasıyla hünerlerini gösterecekleri bir mecraaya eriştiler. Zaten aşık geleneğinin özellikle on altıncı yüzyılda önemli bir ivme kazanması yine aynı dönemde Osmanlı toplumunun hayatına giren kahvehanelerin etkisiyle de açıklanabilir. Yine müzikli eğlencenin kahvehanelerde olduğunu biliyoruz. Fakat bunların kahvehaneler için meyhanedeki müzikli eğlenceleri çağrıştırdığı düşünülduğünden pek tercih edilmediği anlaşılıyor.

Türk Halk Kültürünün En Özgün Ürünü ve Kahvehanelerin Vazgeçilmez Eğlencesi Olan Karagöz ve Hacivat Oyunu

Kıraathaneler

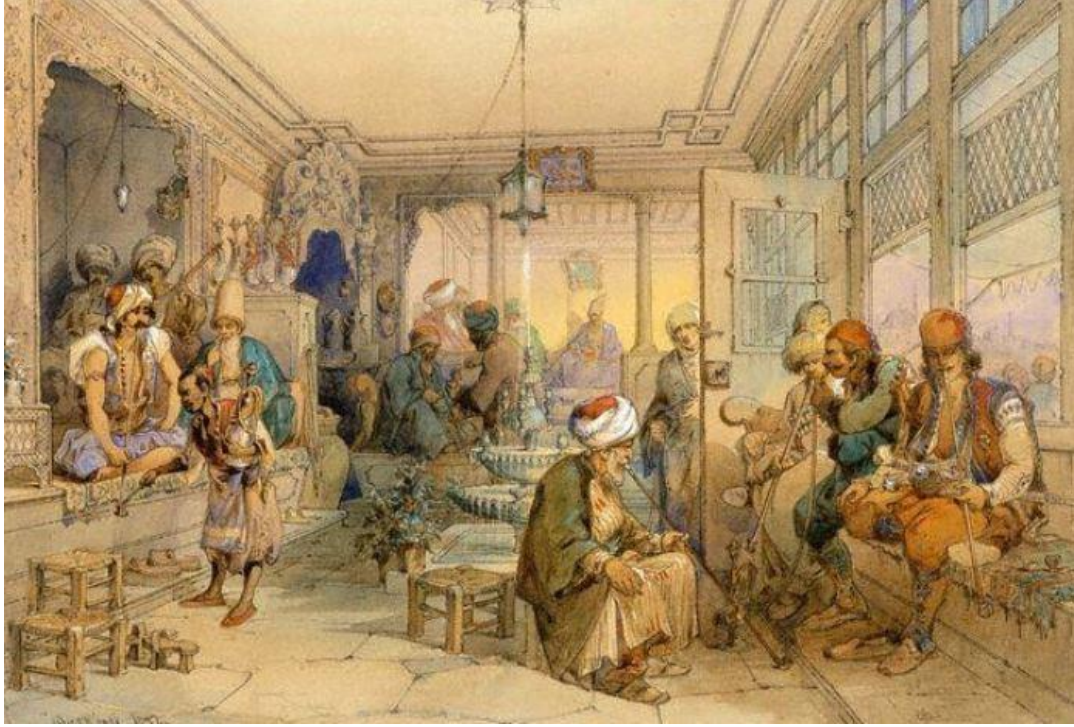
Kahvehanelerin eğitici ve öğretici yönüne de değinmeliyiz. Eğlenceden bağımsız eğitici yönü olan kahvehaneler kıraathane olarak karşımıza çıkıyor. Bir yerde eğitici-öğretici kitaplar okunur, gazeteler yer alırsa orası kıraathanedir. Sözlükte, kıraat etmek “okuma yapmak” şeklinde tanımlanıyor.(3) Kıraathane, kahvehanelere karşı yürütülen başıboş ve aylak takımının bulunduğu gereksiz bir yer imajını değiştirmek için bilinçli şekilde oluşturulan bir kültür olabilir. Buralarda okuma yazma bilen bir kişinin kitap kıraat (okuma) etmesi ve diğer müşterilerin onu dinlemesi ile yapılan aktivite sonucu kahvehane sahibinin kıraat eden müşteriden para almadığı enteresan bir uygulama söz konusu.

Bununla özellikle Anadolu köy odalarında yaşatılan bir gelenek kahvehanelere aktararak kültürel bir devamlılık da sağlanıyordu. Kıraathane gerçekten de kahvehanelere dönük

zamanın Osmanlı elitleri tarafından yöneltlen başıboş ve aylak takımının doldurduğu fesat yuvaları imajını kırmak için geliştirilmiş bir mekan olarak düşünülebilir.

Öte yandan belirtmeliyiz ki Osmanlı toplumu gündüz yaşayan bir toplumdu. Yaşam rutini ve sosyalleşme olanakları bu zaman aralığını kapsıyordu. Kahve anlaşılıyor ki bu gündüz rutinini sarsan yeni bir imkan getirmiştir. Cemal Kafadar'ın tabiri ile Osmanlı toplumu artık "gecenin fethini" gerçekleştiriyordu. Kahve de bu noktada önemli bir araçtır. Artık Osmanlılar Ramazan geceleri dışında da sabahlara kadar açık olan kahvehanelerde buluşup bir fincan kahvenin bahanesiyle geceyi gündüz ediyorlardı. Yine cami minarelerine Ramazan gecelerinde mahyaların asılması geleneği ve geceyi aydınlatan donanma şenliklerinin yapılması da aynı dönemlerde sıkça karşımıza çıkan, gecenin fethinin önemli unsurlarıdır. Tüm bunlar insanların yaşam pratiğini ciddi anlamda dönüştürdü ve sosyalleşme kahvehanelerin ev sahipliğinde farklı bir ivme kazandı.

Kahvehane Yasakları

Bir Osmanlı Kahvehanesi

Devletler her zaman hakimiyetleri altındakileri mutlak olarak kontrol altında tutmak isterler. Bu onların ihtiyaç duyduğu itaati sağlayan en önemli faktördür. Kamusal alanlar da bu noktada kilit önem taşır. Çünkü buralarda insanlar sosyal birer varlık olarak bir araya gelip, kendilerini yönetenlere dair denetleyici ya da eleştirel yönlerini ön plana çıkarabilme kapasitelerini denerler. Böyle bakıldığında devletler tarafından kamusal alanların asayışı bozan yerler olarak algılanması ve engellemesi doğal görünmektedir.

Kahve bir içecek olarak kahvehanelerle birlikte kamusal bir alana sahip oldu ve kitlesel bir tüketim imkanına ulaştı. Belirttiğimiz gibi buralar sadece kahve içilen yerler değildi. Kahvehane içerisinde barındırdığı eğlence unsurlarıyla dahi eleştirel bir siyasal söylem geliştirilen yerlerdi. Karagöz ve Hacivat oyununu ele alırsak bu gölge oyunu genelde siyasi hiciv şeklinde bir senaryoya sahipti ve idareye, düzene dair eğlence temelli eleştiri üreten bir

fenomendi. Diğer taraftan orta oyunu ise geleneksel halk kültürünün en önemli unsurlarından birisi olarak kahvehanelerde kendisine yer buldu. Fakat onu basit bir eğlence unsuru olarak görmek hükümet için ahmaklık olabilirdi. Kanuni'nin şehzadesi Bayezid ile yaşadığı ve sonu idamla biten siyasi gerilim Beyşehir'de halk tarafından eleştirel bir orta oyunu haline getirilip oynanmış ve ses getirmişti. Siyasi erk için pek eğlenceli olmayan durumları da yansıtmaya kapasitesi olan bu aktiviteler şimdi kahvehanelerde önemli kitlelere erişiyorlardı. Yine meddahların konularını güncel siyasal meseleler arasından tercih etmesi tesadüf değildir. Zaten bu oyunlardan Karagöz-Hacivat'ın anonim oluşu işin eleştiri boyutu için oldukça uygun bir zemin hazırlıyordu. Sonuçta yönetici kesim kahvenin eğlence adı altında sunduğu potansiyel siyasi tehlikelerden rahatsızdı.

Kahvehaneler sosyal statü farkı gözetmeksizin insanların rahatça bir araya geldikleri kamusal mekanlardı. Peçevi'ye göre: *"İş o dereceye vardı ki, işlerinden çıkarılarak yeniden görev almak için belli bir süre beklemek zorunda olan memur adayları, kadılar, müderrisler, işsiz ve güçsüz takımı böyle eğlenecek ve gönül avutacak yer bulunmaz diye kahvehanelere dolup taşmaya başladı ve oturacak hatta duracak yer bulunmaz oldu. Kahvehaneler o kadar ün saldı ki mevki ve rütbe sahiplerinden ayrı ileri gelen büyükler de buralara ellerinde olmadan sürekli gelir oldular."* Görüldüğü gibi basit halk kitlelerinden ziyade kahvehane devletin memur ve bürokrat kesimine de ağırlamaya başlamıştı. Osmanlı sistemi kesinlikle yöneten ve yönetilenler arasındaki keskin ayırım üzerine kurulu bir yapıydı. Bu yüzden bu iki kesimin bir araya gelerek sosyalleştiği bir mekan devlet için gerçekten ciddi bir tehditti.

Ulema açısından ise konunun ciddiyeti biraz farklıydı. Onlara göre toplumsal düzen kahvehaneler eliyle artık bozulmuş, insanlar camiye gitmeyi bırakıp kahvehanelere gitmeye başlamıştı. Muhtemelen ulemanın bu yaklaşımı dini olmaktan çok siyasi bir yaklaşım ve devlet destekli bir söylemdi. Sonuçta insanlar kahvehanelerde dini bir yozlaşmadan daha çok eleştirel bir siyasi söylem geliştirme imkanı buluyorlardı. Bunun ulema açısından herhangi bir sakıncası mesele edildiği şekliyle olmasa gerek.

Devletin Kahvehanelere Karşı Katı Tutumu Yansıtan Bir Minyatür
Kahve İçip Sohbet Eden Ahali ve Başlarında Elinde Kılıçla Bekleyen Devleti Simgeliyor

Kahvenin ortaya çıkmasıyla birlikte tartışmalarda gecikmedi.. İlk defa Mekke’de Memlük Valisi Hayır Bey tarafından 1511’de yasaklanan kahvenin yasaklanma gerekçesinin dini olmaktan çok siyasal ve sosyal bir kaygı barındırdığı ortadadır. İnsanların küçük gruplar halinde bir araya gelerek köşe başlarında sohbet ederken içtikleri bir içeceğin kısa zamanda dikkati çekmesi meseleyi ulemanın önüne ‘dini’ gerekçelerle getirirse de konunun pek de dini bir yönü olmadığı anlaşılıyor. Bu ilk yasak bize daha sonra Osmanlı’da ve Avrupa’da uygulanacak kahvehane-birahane yasaklarını daha iyi anlamamız için önemli ipuçları sunuyor.

Zamanla din adamları kahvenin şarapla, kahvehanenin de meyhane ile ilişkisini kurmaya çalıştılar fakat bunda pek inandırıcı ve tutarlı gerekçeler sunamadıkları için başarısız oldular. Bu noktada ulemanın Osmanlı’daki yaklaşımı oldukça spekülatif. Peçevi’ye göre: “Mescitlere kimse uğramaz oldu deniliyordu. Din bilginleri ise <kötülükler yuvasıdır, kahveye gitmektense meyhaneye gitmek daha iyi olur> gibi laflar söylüyorlardı.” Görüldüğü üzere ulema kahvehanenin yarattığı toplumsal dönüşümden o denli rahatsız oldu ki kahveyi açıkça günah olduğu bilinen bir içecekten daha sakıncalı bulmak gibi spekülatif bir söylem geliştirdiler. Tüm bunların baş aktörü ise elbette ki büyük müftünün bizzat kendisidir. Onun da siyasi erkin en önemli unsurlarından birisi olduğu Osmanlı idari sistemi için bir gerçektir. Ebussuud efendinin şeyhülislam olarak kahvehaneye gidenlerin namazlarını ihmal ettiği hükmüne varması şüphesiz ki büyük müftünün derdinin kahveden çok kahvehanelerle olduğunun kanıtıdır.

Şarap ve meyhane ile ilişkisinin kurulup, bile isteye şeytanlaştırılmaya çalışılması kahve için pek inandırıcı ve tatmin edici gerekçeler olmadığından bahsettik. Böyle olunca muhalifler konuya başka bir şekilde yaklaştılar. Kahvenin tıbbi açıdan sıkıntı yaratabileceğine dair çeşitli görüşler öne sürseler de kahve çekirdeği yerine ürünün içecek olarak yasaklanması bu konuda ne denli samimi bulunduğu hakkında şüphe duyulmasını sağlıyor.

Öyle anlaşılıyor ki kahve aracılığıyla kurulan kamusal mekanlarda hükümet, insanların sosyal ve siyasal etkileşimini denetleyemediği için buraları yasakladı. Zaten kahvehanelerin siyasal sicilinin de pek iyi olmadığı bir gerçek. Osmanlı Devleti’nin karşılaştığı iki büyük isyan (Patrona Halil-Kabakçı Mustafa) kahvehane kökenli ayaklanmalardır. Yeniçeri isyanları, esnaf ayaklanmaları gibi girişimler de çoğunlukla bu mekanlarda ortaya çıkıyordu. Dördüncü Murad’ın 1633’de gerçekleşen yangını bahane ederek kahvehaneleri tümünden yasaklamasının altında da şüphesiz ki bu mekanların devlete dönük aleyhte düşünce geliştiren yerler olması yatıyordu. Konuyla ilgili Naima şunları aktarıyor: “O sırada tütün ve kahve bahanesiyle toplanıp kahvehanelerde, berber dükkanlarında bazı kimselerin büyükleri, hakimleri, çekiştirmekle meşgul olup, devlet işlerine azil ve tayinlere ve idareye dair, devlet işlerinden dem vurup nice ipe sapa gelmez yalanlar söylerlerdi. Bu meseleye bizzat padişah hazretleri agah oldukları için yasak edip..” Kahvehane yasaklarının devleti bir anarşi döneminden kurtarıp yeniden örgütlemeye çalışan Dördüncü Murad’ın eliyle hayata geçirilmesi konuyla ilgili bize önemli ipuçları veriyor.

Osmanlı Sultanı, Paşalar ve Kahvehaneler

Kahvehanenin ilk ortaya çıktığında Kanuni tarafından büyük müftünün de desteğiyle yasaklandığını gördük. Bu yasak ondan sonra gelen oğlu İkinci Selim ve torunu Üçüncü Murad tarafından da ciddi bir şekilde uyguladı. Fakat konuyla ilgili ulemanın tavrının ise değişmeye başladığını görüyoruz. Bostanzade Mehmed Efendi şeyhülislam sıfatıyla kahve içmenin sakıncasının olmadığına dair fetva verip konuya dini bir meşruiyet kazandırdı. Zaten

Kanuni'nin hekimi Bedreddin Kosoni kahvenin tıbbi olarak kararında tüketilmesi halinde fayda dahi sağlayabileceği şeklindeki görüşü de önemlidir. Yine biz Kanuni'nin halka yasak etse de sarayında bir kahvecibaşı atadığını biliyoruz. Anlaşılan kahve saray için değil daha çok halk için bir tehlike olarak görülüyordu. Kanuni'nin amirali ve tarihimizin önemli isimlerinden Barbaros Hayreddin Paşa'nın vakfettiği şahsi konağındaki bir bölümünün hususi kahve odası olarak kullanılıyor olması bize kahve ile Osmanlı yönetici eliti arasındaki ilişkiyi daha iyi anlamamız açısından önemli ipuçları veriyor. Yine sadrazam Cerrah Mehmed Paşa'nın vakfına gelir sağlamak için çeşitli kahvehaneler kurdurduğunu biliyoruz. Peçevi'ye göre bu zamanın devlet görevlileri arasında yaygın bir uygulamaydı ve vezirler gelir sağlamak için sıklıkla kahvehane açmaya yöneliyorlardı.

Osmanlı Devleti ise artık bu fenomenle baş edemeyeceğini anlayınca ona teslim olmuş gözüküyor. Çünkü devlet kahvehaneleri yasakladıkça, halk bundan vazgeçmek yerine kıyıda köşede türeyen "koltuk" kahvehanelerini doldurdu. Kahve tiryakileri ise kahvenin yasaklanıp temin edilemediği dönemlerde nohut kavurarak üretilen nohut kahvesiyle ihtiyaçlarını karşılamaya çalıştılar. Çeşitli zamanlarda yasaklanmaya çalışılsa da artık önemli bir vergi kalemi olarak belgelerde kendisinden söz ettiren kahve, devlet için iyi bir gelir kaynağı olarak karşımıza çıkıyor. Öyle bir zaman geldi ki 1718'de sultan, Yemen'deki Şerif Yahya'ya kahve temininde sıkıntı yaşadıklarını, bunun için kahveyi yurt dışına satmayı payitahta göndermeleri şeklinde ricacı oldu.

Yeni Bir Kültür Olarak Kahve ve Kahvehane

Kahve Osmanlı toplumunun hayatını büyük ölçüde dönüştürdü. İçinde barındırdığı unsurlar ile birlikte Türk halk kültürünün gelişmesine, özellikle aşıklık geleneğinin büyük halk kitleleri ile buluşup tanınmasına olan katkılarından bahsetmiştik. İnsanların hangi toplumsal statüye ait olurlarsa olsun kahvehane onların bir arada vakit geçirebildiği ender yerlerden birisiydi. Fakat zamanla bu kozmopolit yapısını kaybederek çeşitli zümrelere göre farklı kahvehanelerin açıldığını görüyoruz. Öte yandan kahvehanelerin kurulduğu semtlerle özdeşleşip oralara adlarını verdiklerini biliyoruz. Yine kültürümüzün bir parçası olduğunu göstermesi açısından kahveye dair söylenmiş atasözleri ve kahvehaneyle ilgili anlatılan hikayeler önemlidir.

Sonuç

Kahve ortaya çıktığı andan itibaren önemli tartışmaları da beraberinde getirdi. Özellikle kahve aracılığıyla kamusal bir alan olarak ortaya çıkan kahvehaneler halkın yeni bir sosyalleşme aracına kavuşmasını sağladı. Kamusal alan siyasal erk karşısında halkın eleştiri ürettiği yerlerdir. Kahvehaneler beraberinde bu politik dinamizmi üreterek yönetici unsurlar için ciddi tehdit oluşturmuşlardır. Kahveye ve kahvehaneye karşı dini bir cephe almak gerekliliği siyasal erk destekli bilinçli bir yaklaşımdı. Fakat dini açıdan girilen tüm çabalar temelsiz ve tutarsızdı. Sonuçta buralar içerisinde barındırdıkları ile birlikte toplum için önemli cazibe alanları haline geldi. Türk halk kültürünün gelişmesine önemli katkı sağladı. Kahvenin ve kahvehanelerin gelişmesiyle Osmanlı toplumu sokağa çıkmaya, geceyi tanımaya ve eğlenceyi satın almaya başladı. Bu da beraberinde ciddi bir toplumsal ve kültürel dönüşümü getirdi.

Dipnot:

- (1): İdris Bostan, “Kahve”, Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 2001, cilt:24, s 202-205.
(2): *Peçevi Tarihi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Haz: Bekir Sıtkı Baykal, Cilt:1, Ankara 1981, s 258
(3): http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=KIRAAT, (10.01.2019).

Kaynakça:

- AKDAĞ, Mustafa, “*Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası: Celali İsyanları*”, Cem Yayınevi, İstanbul 1995.
ALTINAY, Ahmet Refik, “*Eski İstanbul*”, İletişim Yayınları, Yayına Hazırlayan: Sami Önal, İstanbul 1998.
BOSTAN, İdris, “Kahve”, Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 2001, cilt:24, s 202-205.
ÇAĞLAYAN, Savaş, “*Anadolu'nun İlk Kamusal Mekanı: Kahvehane*”, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2012, sayı:9, s 96-110.
DURUKAN, Leyla, “*Çekirdekten Kültüre:Türk Kültüründe Kahve ve Kahvehane*”, Yayınlanmamış Makale.
DÜZDAĞ, Ertuğrul, “*Ebussuud Efendi'nin Fetvaları*”, Kapı Yayınları, İstanbul 2012.
EMEKSİZ, Abdulkadir, “*İstanbul Kahvehaneleri*”, Karaların ve Denizlerin Sultanı İstanbul Cilt:2, Yapı Kredi Yayınları, Yayına Hazırlayan: Filiz Özdem, İstanbul 2009.
FAROQHİ, Suraya, “*Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam: Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla*”, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Çeviri: Elif Kılıç, İstanbul 2005.
GÖKTAŞ, Erbil, “*Osmanlı Döneminde Kahvehaneler, Kırathaneler ve Bunların İşlevleri*”, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 1999, s 68-80.
HATTOX, S.Ralph, “*Kahve ve Kahvehaneler-Bir Toplumsal İçeceğin Yakınoğu'daki Kökenleri*”, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Çeviri:Nurettin Elhüseyni, İstanbul 1996.
KAFADAR, Cemal, “*How Dark Is The History Of The Night,How Black The Story Of Coffee, How Bitter Tale Of Love: The Changing Measure Of Leisure And Pleasure In Early Modern İstanbul*”, Medieval And Early Modern Performance In The Eastern Mediterranean, Ed: Arzu Öztürkmen, Brepols 2014, s 243-269.
NAİMA, Mustafa, “*Naima Tarihi*”, Zuhuri Danışman Yayınevi, Çeviren: Zuhuri Danışman, Cilt: 3, İstanbul 1968.
ÖZTÜRK, Serdar, “*Osmanlı İmparatorluğu'nda Kamusal Alanın Dinamikleri*” Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Sayı:21, 2005, s 96-123.
ÖZKOÇAK, Akyazıcı Selma, “*Kamusal Alanın Üretim Sürecinde Erken Modern İstanbul Kahvehaneleri*”, Osmanlı Kahvehaneleri-Mekan, Sosyalleşme, İktidar, Kitap Yayınevi, Editör: Ahmet Yaşar, İstanbul 2010.
PEÇEVİ, İbrahim, “*Peçevi Tarihi*”, Kültür Bakanlığı Yayınları, Haz: Bekir Sıtkı Baykal, Cilt:1, Ankara 1981.
TURAN, Şerafettin, “*Kanuni Sultan Süleyman Dönemi Taht Kavgaları*”, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1997.
TUTAL, Osman, “*Kırk Yıllık Hatırın İletişim Mekanı Olarak Kahvehaneler*”, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:12, Sayı:3, s 151-166.
ÜNVER, Süheyl, “*Türkiye'de Kahve ve Kahvehaneler*”, Türk Etnografya Dergisi, Ankara 1962, Sayı: 5, s 39-84.
YALAP, Hakan, “*Klasik Türk Edebiyatı Işığında Edebiyat ve Kültür Tarihimizde Kahve ve Kahvehaneler*”, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 2017, Cilt:6, Sayı:3, s 1907-1930.
YAŞAR, Ahmet, “*Külliyen Ref'ten İbreten Li'l Ğayr'e: Erken Modern Osmanlı'da Kahvehane Yasaklamaları*”, Osmanlı Kahvehaneleri-Mekan, Sosyalleşme, İktidar, Kitap Yayınevi, Editör: Ahmet Yaşar, İstanbul 2010.

YILMAZ, Fikret, “*Boş Vaktiniz Var Mı? Veya 16. Yüzyılda Anadolu’da Şarap, Eğlence ve Suç*”, Tarih ve Toplum, 2015,Sayı: 1, s 11-49.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, “*Osmanlı Devleti’nin Saray Teşkilatı*”, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1984.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=KIRAAT, (10.01.2019)